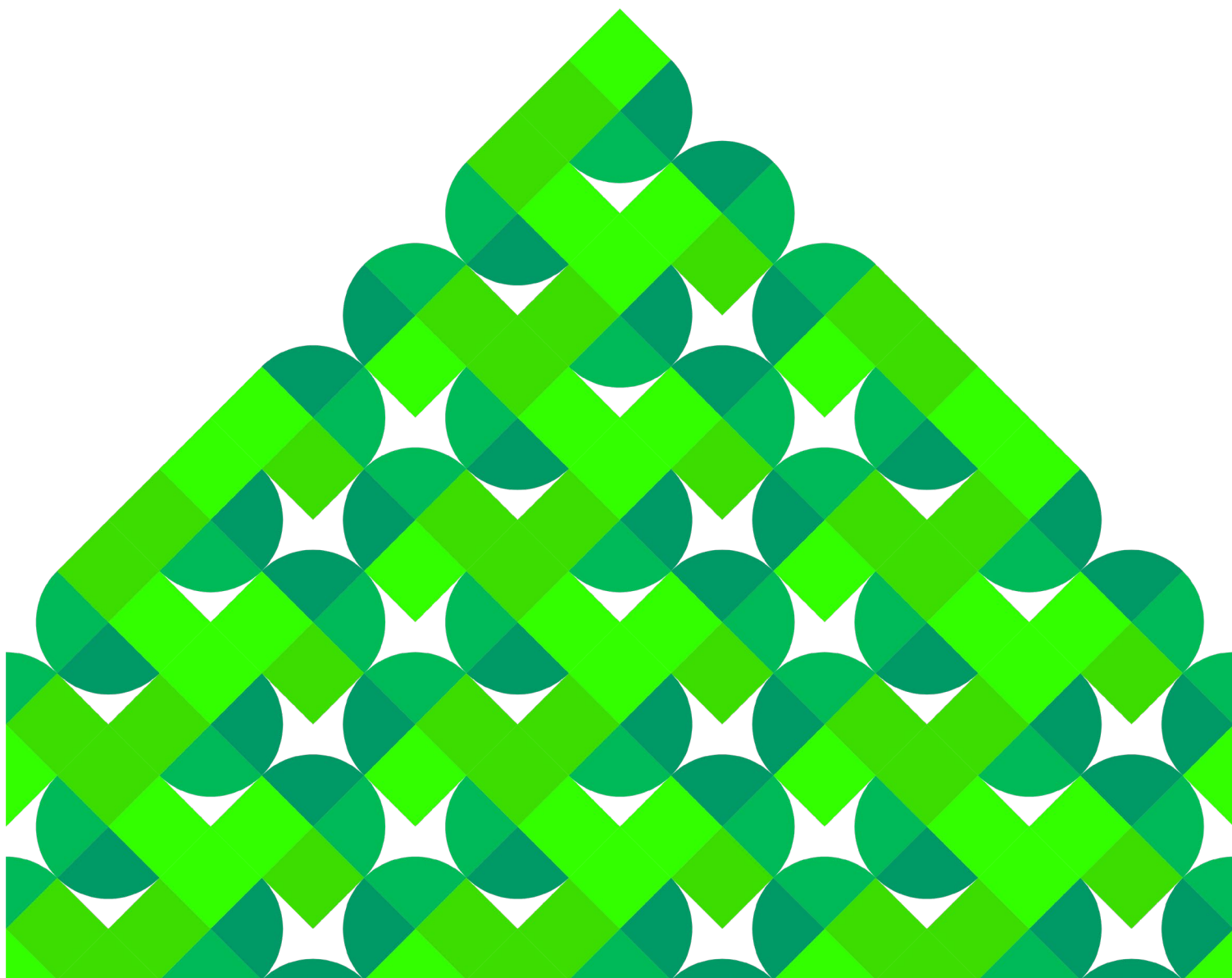

Slutrapportering av uppdraget om institutionsvård i Sverige

Myndigheten för delaktighet arbetar med att främja, guida och stödja samhällets aktörer att genomföra sina uppdrag utifrån hela befolkningens behov och förutsättningar.

Myndigheten för delaktighet, 2025
Slutrapportering av uppdraget om institutionsvård i Sverige

Nummer 2025:5
ISBN: 978-91-989334-2-0 (pdf)

Publikationen finns att ladda ner från myndighetens webbplats www.mfd.se.
Alternativa format kan beställas från Myndigheten för delaktighet.

E-post: info@mfd.se
Telefon: 08-600 84 00

Förord

Historien har alltid varit en grundpelare för att kunna förstå och forma de samhällen vi lever i idag. Vår nutid är omgärdad av osynliga och ibland påtagliga mönster av det förflutna. Normer, värderingar och angreppssätt som präglar vårt sätt att tänka, känna och handla är i hög grad formade av de händelser, ideologier och beslut som förde oss hit. Att förstå denna historiska utveckling är avgörande för att kunna förstå varför samhället ser ut som det gör och för att kunna identifiera de mekanismer som fortfarande formar det.

En ofta förbisedd del av historien är berättelsen om personer med funktionsnedsättning och deras livsvillkor. Deras erfarenheter och deras kamp för rättigheter och erkännande är en sällan berättad historia. Historiska berättelser har genom tiderna ofta skrivits utifrån en synvinkel som inte har speglat de mest marginaliserade samhällsgrupperna. I den mån personer med funktionsnedsättning getts utrymme, är det sällan som fullvärdiga samhällsmedborgare med en egen röst. Snarare har de betraktats genom ett filter av välgörenhet eller som objekt för vård och omsorg.

Historien om personer med funktionsnedsättning är i hög grad en historia om en grupp människor som systematiskt har uteslutits ur samhällsgemenskapen, som har tvingats leva avskilda från andra, ofta på institutioner och under förhållanden som har varit både inhumana och kantade av kränkningar. Det är en grupp som har ansetts sakna möjligheter till ett liv som andra och därmed förnekats rätten till utbildning, arbete och andra grundläggande rättigheter.

Det är dock viktigt att förstå att den brist på möjligheter, det förtryck och den avhumanisering som präglat samhällets behandling av personer med funktionsnedsättning inte handlar om enskilda individer eller beslutsfattares bristande insikt och synsätt. Det är ett uttryck för en bred och ett väl förankrat synsätt som har präglat samhällets alla delar. En förändring har förstas krävt politisk tydlighet i form av stöd och lagar. Men kanske nästan lika viktigt är behovet av individuell reflektion och förändring av normer hos var och en som utgör samhället och dess institutioner.

Det initiativ som regeringen har tagit genom att ge Myndigheten för delaktighet uppdraget att öka kunskapen om institutionsvården i Sverige och dess bakomliggande faktorer är strategiskt i arbetet mot de funktionshinderpolitiska målen. Genom att synliggöra och visa upp en annan och för många okänd del av historien, har uppdraget möjliggjort ett forum för reflektion. Något som behövs i dagens samhällsutveckling. Uppdraget har också varit viktigt för att synliggöra det kulturarv som i hög grad präglar livsvillkoren för personer med funktionsnedsättning idag, något som också präglar de ställningstaganden och beslut som fattas kring gruppen. Intresset och engagemanget bland de som har tagit del av materialet har varit påtagligt och lagt grunden för mycket tankar och

reflektion, både om hur saker har varit men också i hög grad om hur det fungerar idag.

Slutligen är det också viktigt att komma ihåg att historien om personer med funktionsnedsättning också handlar om motståndskraft och förändring. Trots marginalisering och uteslutning har individer, anhöriga, professionella och rörelser av personer med funktionsnedsättning, hela tiden kämpat för sina rättigheter. De har krävt att få sina röster hörda och att få utgöra en självklar del av samhället.

Genom att erkänna och förstå den historia som rör personer med funktionsnedsättning kan vi få en djupare förståelse för de normer och angreppssätt som styr vårt samhälle idag. Genom att fortsätta att lyfta fram dessa berättelser kan vi arbeta för en framtid där alla människor, oavsett sina förmågor, kan delta på lika villkor och få sina rättigheter fullt ut erkända.

Stockholm i februari 2025

Malin Ekman Aldén
Generaldirektör

Innehåll

Utgångspunkter för genomförandet.....	6
Bakgrund	6
Uppdragets syfte.....	8
Målgrupper	8
Uppdragets långsiktiga mål.....	8
Samverkan	9
Uppdragets genomförande	12
Kunskapssammanställningar som underlag till utställningar	12
Vandringsutställningen Inlåst & Utanför	14
Programverksamhet i anslutning till utställningen.....	15
Digital utställning.....	18
Pedagogiskt material	18
Spridningsinsatser	19
Vad händer nu och framåt.....	21

Utgångspunkter för genomförandet

Myndigheten för delaktighet (MFD) fick i regleringsbrevet för 2023 i uppdrag att öka kunskapen om den period då stora institutioner i statlig regi ansågs vara det mest lämpliga boendet för personer med funktionsnedsättning¹. Särskilt tonvikt skulle läggas på att belysa vanvård och övergrepp som förekom på institutionerna. Uppdraget skulle genomföras i dialog med myndigheten Forum för levande historia och relevanta aktörer inom det civila samhället.

MFD har i uppdraget valt att presentera och sprida kunskapen i form av en fysisk och en digital utställning. Utställningarna har också varit navet för en rad olika kunskapshöjande aktiviteter riktade till olika målgrupper.

Denna rapport är MFD:s slutredovisning av uppdraget.

Bakgrund

Under slutet av 1800-talet och början av 1900-talet i Sverige fattades flera politiska beslut som ledde till att stora institutioner byggdes för att ta hand om personer med funktionsnedsättning. Dessa beslut var en del av en bredare samhällsutveckling där staten tog ett allt större ansvar för sociala frågor, men de byggde också på dåtidens syn på personer funktionsnedsättning, som ofta präglades av rädsla, kontroll och rastänkande. Man ansåg att vissa grupper i samhället var "mindervärdiga" eller oförmögna att leva självständigt och att de därför behövde isoleras från resten av befolkningen.

Dessa beslut motiverades både av ekonomiska skäl och av rasbiologiska idéer om att "förbättra folkstammen". Det ledde också till att många personer med funktionsnedsättning inte bara isolerades på institutioner utan också steriliserades för att de inte skulle kunna få barn. Rättssäkerheten för den enskilde var med dagens mått obefintlig.

I mitten av 1900-talet fanns uppskattningsvis 150 institutioner i Sverige och det var inte förrän år 2000 som den sista institutionen stängdes.

Förhållandena på institutioner varierade, men generellt sett var institutionerna ofta inriktade på att vårda och isolera de intagna snarare än att erbjuda möjligheter till utveckling och integration i samhället. Många institutioner var hårda miljöer där individer togs ifrån sina friheter och rättigheter och det var inte ovanligt med vanvård och övergrepp.

¹ Regeringsbeslut III:3 2022-12-22 S2022/04810 (delvis)

Det fanns olika former av institutioner och placeringen utgick från vilken typ av funktionsnedsättning en person hade och hur samhället bedömde personens behov av vård, utbildning, kontroll eller isolering.

Personer med intellektuell funktionsnedsättning placerades ofta på större vårdhem eller så kallade anstalter där syftet var att ge dem tillsyn och vård. Men vården var ofta dålig och många utsattes för övergrepp eller tvångsåtgärder. Många klassificerades som "obildbara" och fick aldrig chansen till utbildning eller personlig utveckling.

För barn med synnedsättning, hörselnedsättning eller dövblindhet fanns så kallade specialskolor där de tidigt placerades för att bo, få rehabilitering, utbildning och i vissa fall en yrkesutbildning. Någon större möjlighet att välja yrkesutbildning förekom inte utan valet var mycket begränsat och bestod av ett antal yrken som samhället ansåg vara lämpliga för dessa grupper. Specialskolorna präglades ofta av hårda regler, strikt schemalagd vardag, åga samt mobbing från jämnåriga.

Barn med rörelsenedsättning placerades istället på skol- och sjukhem där de skulle få sjukgymnastik, medicinsk behandling och utbildning. Den medicinska behandlingen syftade ofta till att göra personerna "mer normala" och det genomfördes olika typer av smärtsamma operationer för att normalisera kropparna. Många tvingades också att använda proteser, trots att dessa ofta försämrade personens rörelseförmåga och möjligheter till ett självständigt liv.

Gemensamt för många som placerades på någon av dessa institutioner var att livet på institution satte djupa spår för resten av livet.

Denna del av vår historia, där personer med funktionsnedsättning exkluderades från samhället, är viktig och en del av Sveriges kulturarv. Trots detta har inte gruppen synliggjorts på samma sätt som andra delar av befolkningen. Det saknas idag en allmän kunskap om dessa institutioner och om de allvarliga kränkningar av mänskliga rättigheter som skedde där.

Genom detta uppdrag vill MFD bidra till att öka kunskapen och synliggöra en viktig del av personer med funktionsnedsättnings historia. En historia som har haft stora konsekvenser för alla berörda och med långtgående konsekvenser för möjligheten att leva ett liv som alla andra.

Uppdragets syfte

Utifrån uppdraget har MFD:s övergripande syfte varit att:

- Öka kunskapen om de samhällsstrukturer, ideologier och politiska beslut som möjliggjorde institutionsvården.
- Öka kunskapen om förhållandena på institutioner, inklusive vanvård och övergrepp.
- Belysa vilka konsekvenser samhällets normer och människosyn kan ha och hur dessa har förändrats fram till idag.
- Väcka reflektion om samhällsstrukturer, normer, värderingar och om risken att hamna utanför om man inte tillhör den rådande samhällsnormen.
- Väcka reflektion om alla människors lika värde och rättigheter.
- Öka kunskapen om det historiska perspektivets koppling till nutidens värderingar och synsätt.
- Synliggöra det kulturarv som fortfarande idag påverkar levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning.
- Skapa möjligheter för personer med intellektuell funktionsnedsättning att reflektera och samtala kring den kunskap som presenteras i utställningen om institutionsvård.

Målgrupper

MFD har identifierat följande målgrupper som särskilt prioriterade:

- unga vuxna (18–25 år)
- chefer och personal inom exempelvis LSS, socialtjänst och daglig verksamhet
- politiker och beslutsfattare
- funktionshindersorganisationer
- personer med funktionsnedsättning.

Mer detaljerad information om målgruppernas roll och fokusområden presenteras i de olika avsnitten i rapporten.

Uppdragets långsiktiga mål

MFD har i uppdraget strävat efter att uppnå följande långsiktiga effektmål:

- Höja den allmänna kunskapen i samhället om institutioner och deras historiska och nutida påverkan.
- Öka målgruppernas kunskap om hur synen på personer med funktionsnedsättning har sett ut och hur mänskliga rättigheter har utvecklats i modern tid.
- Främja en förändrad människosyn där allas rättigheter värnas och där målgrupperna aktivt bidrar till denna förändring.

- Stärka politikernas, beslutsfattares och yrkesverksammas förståelse för hur deras beslut och handlingar kan påverka situationen för personer med funktionsnedsättning.
- Skapa diskussioner om nutidens normer och synen på människor som hamnar utanför samhällsnormen.

Samverkan

MFD har samverkat med ett antal myndigheter, organisationer och andra aktörer. Nedan presenteras uppdragets viktigaste samarbetspartners och några av de frågor som har diskuterats.

Forum för levande historia

MFD har haft kontinuerlig samverkan med Forum för levande historia från uppdragets start. De har bidragit med erfarenhet och kunskap om att bygga utställningar och att på ett pedagogiskt sätt kommunicera om historiskt svåra händelser.

De har också bidragit i vägvalsfrågor kring utformning av utställningen, som val av målgrupp och avgränsningar, att presentera material på ett etiskt sätt samt hur foton och föremål kan användas för att förstärka budskapet i utställningen.

Funktionshindersorganisationer

En del av MFD:s grundläggande utgångspunkter är aktiv involvering. Det innebär att personer med funktionsnedsättning får komma till tals och får möjlighet att påverka beslut och insatser som rör deras liv. I detta uppdrag har det varit särskilt viktigt att röster från de som har erfarenhet av institutionsvård får höras. Det har från organisationerna funnits ett stort engagemang och intresse för frågorna och en vilja att vara med och bidra i arbetet. MFD har under uppdragets genomförande haft en referensgrupp med företrädare från följande funktionshindersorganisationer:

- Förbundet DHR, Delaktighet Handlingskraft Rörelsefrihet
- Riksförbundet FUB, För barn, unga och vuxna med intellektuell funktionsnedsättning
- Autism Sverige
- Synskadades Riksförbund
- Sveriges Dövas Riksförbund
- Förbundet Sveriges Dövblinda
- Handikapphistoriska föreningen

Referensgruppen har spelat en viktig roll i flera ställningstaganden och diskussioner samt bidragit med värdefull kunskap. Bland annat har de bidragit

kring etiska överväganden, vilken fakta som bör presenteras i utställningen, användning av termer och vilken typ av bilder som är lämpliga att presentera.

Ett viktigt medskick från referensgruppen har varit att uppdraget behöver kopplas samman med skeenden från dagens samhälle, baserat på levnadsvillkoren för personer med funktionsnedsättning och rättighetsfrågor. Under referensgruppsmöten har många exempel på detta presenteras och diskuterats.

Östergötlands museum

MFD har under uppdragets gång samarbetat med Östergötlands museum för att kunna bygga en fysisk utställning. Deras uppdrag har varit att i nära samarbete med MFD designa och producera den fysiska vandringsutställningen utifrån den kunskapssammanställning som togs fram, läs mer under avsnittet om vandringsutställningen. Östergötlands museum har också ansvarat för att samordna och administrera utställningens fortsatta turné under hösten 2024 och 2025. Museet har även tagit fram ett pedagogiskt material kopplat till utställningen, riktat till lärare på högskolan och gymnasiet.

Riksantikvarieämbetet

I ett tidigt skede av uppdraget besökte MFD Riksantikvarieämbetet i Visby för att få ta del av deras expertkompetens i att bygga vandringsutställningar.

Riksantikvarieämbetet har gett vägledning i att identifiera målgrupper och formulera budskap. De gav också konkreta råd kring vad man bör tänka på när man bygger upp en vandringsutställning, bland annat vikten av att välja tekniska och digitala lösningar som enkelt går att korrigera på plats.

Forskargrupp

MFD kontaktade ett antal forskare i syfte att knyta dessa till uppdraget. Det fanns ett stort intresse och forskarna har genom uppdraget haft olika roller. De har kontinuerligt fungerat som bollplank, kvalitetssäkrare samt haft en viktig roll i den programverksamhet som har skett i anslutning till utställningen.

Följande forskare har varit delaktiga:

- Elin Bommenel, Institutionen för tjänstvetenskap, Lunds universitet
- Kristina Engwall, Institutionen för socialt arbete, Uppsala universitet
- Matilda Svensson, Institutionen för socialt arbete, Malmö universitet
- Niklas Altermark, Statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet

Övriga aktörer

Designföretaget Museea, som specialiserat sig på utställningsdesign, kontaktades inledningsvis i projektet för att ge värdefulla inspel på hinder och framgångsrecept för att göra lyckade utställningar. Museea gav också konkreta

tips på olika aspekter av tillgänglighet och vad man behöver ta hänsyn till för att skapa utställningar som fler kan ta del av.

Mot bakgrund av att Glada Hudikteatern hade planer på att genomföra olika insatser för att öka kunskapen om institutionsvården för personer med intellektuella funktionsnedsättningar, har MFD haft ett antal möten med Glada Hudikteaterns grundare, Pär Johansson, för att ta del av deras pågående arbetet och diskuterat möjligheterna av använda sig av varandras nätverk för spridning av våra olika arbeten.

Uppdragets genomförande

Genomförandet av uppdraget har skett i två delar. I den första delen togs en kunskapssammanställning fram med fokus på personer med intellektuell funktionsnedsättning och deras historia av institutionsvård. Den utgjorde grunden för en vandringsutställning som heter Inlåst och Utanför. Parallellt togs en digital utställning fram som till stor del speglade vandringsutställningen. Syftet med utställningarna är att, på ett begripligt och pedagogiskt sätt, förmedla kunskap om institutionsvården i Sverige och väcka diskussioner om synen på människor i dagens samhälle.

I den andra delen breddades uppdraget. Då inkluderades också personer med nedsatt hörsel/dövhet, nedsatt syn/blindhet, personer med dövblindhet och personer med nedsatt rörelsenedsättning. Deras historia kring institutionsvård skiljer sig på många sätt från personer med intellektuell funktionsnedsättning. En kompletterande kunskapssammanställning togs fram för att skapa en mer omfattande digital utställning. Fem filmer, där personer med egen erfarenhet av institutionsvård, berättar sin historia har även producerats.

På de orter där vandringsutställningen visas kommer också utställningen kompletteras med en lokal del, där en institution som funnits på orten lyfts fram och presenteras. Syftet är skapa intresse genom att sätta utställningen i en lokal kontext. Dessutom kommer det på alla orter genomföras programverksamhet i form av föreläsningar, workshops och/eller specialvisningar. Med särskilt riktade inbjudningar ska programverksamheten nå utpekade målgrupper som chefer och medarbetare inom LSS, socialtjänst och daglig verksamhet samt politiker och andra beslutsfattare. Denna insats syftar till att få målgrupperna att bland annat reflektera och diskutera kring områden de är verksamma i och arbetssätt de använder som kan leda till utanförskap, mindre självbestämmande eller minskad delaktighet.

Utöver detta har även ett pedagogiskt material tagits fram som kan användas av skolelever som besöker utställningen, antingen digitalt eller fysiskt. För att öka kännedomen om utställningen och innehållet har olika former av spridningsinsatser genomförts och det kommer även att fortsätta under 2025.

Kunskapssammanställningar som underlag till utställningar

En viktig start i uppdraget var att på ett systematiskt sätt sammanställa befintlig kunskap inom området. Två olika kunskapssammanställningar har därför tagits fram under uppdraget. De har använts som viktiga underlag till både utformningen av vandringsutställningen och till den digitala utställningen.

Kunskapssammanställning med fokus på personer med intellektuella funktionsnedsättningar

Kunskapssammanställningen beskriver hur relationen mellan personer med intellektuell funktionsnedsättning och den svenska staten har sett ut och förändrats genom historien. Den stora övergripande frågan har handlat om att förstå hur personer med intellektuell funktionsnedsättning, ur ett historiskt perspektiv, påverkats och formats av samtida föreställningar och tolkningar om normalitet och avvikelse. I sammanställningen beskrivs också hur levnadsvillkoren på institutionerna såg ut och hur dessa förändrades under den tid som institutionerna fanns kvar. I slutet beskrivs hur lagändringar, reformer och politiska beslut tillsammans med eldsjäalars arbete bidrog till att institutioner till slut stängdes.

En sammanfattning av kunskapssammanställningen, även i lättläst version, finns publicerad i den digitala utställningens fördjupningsdel.

Kunskapssammanställning med fokus på personer med synnedsättning/blindhet, hörselnedsättning/dövhet, dövblindhet och rörelsenedsättning

MFD beslutade att bredda uppdraget genom att också inkludera grupperna personer med synnedsättning/blindhet, hörselnedsättning/dövhet, dövblindhet och rörelsenedsättning

Mot bakgrund av detta togs en kompletterande kunskapssammanställning fram. Den innehåller en historisk beskrivning av de fyra berörda gruppernas olika historier av institutionsvård, samhällets syn på grupperna och insatser som har varit särskilt betydelsefulla för respektive grupp. Den belyser också vilka konsekvenser institutionaliseringen fick för de berörda personernas möjligheter till utbildning och arbete samt att leva ett självständigt liv med full delaktighet i samhället.

En sammanfattning av kunskapssammanställning, även i lättläst version, finns publicerad i den digitala utställningens fördjupningsdel.

Egna berättelser

En viktig del av uppdraget har varit att synliggöra och låta personer som har egna erfarenheter av vistelse på institutioner komma till tals. MFD valde därför att intervjua och filma ett antal personer med egen erfarenhet. Ett syfte har varit att visa att personerna inte har varit passiva, utan på olika sätt reagerade, agerade och tänkte kring det som hände. Genom berättelserna synliggörs också hur tiden på institutionen har påverkat deras fortsatta liv.

I urvalet var det viktigt att få med personer som representerar olika funktionsnedsättningar för att visa på de skillnader i institutionsvård och historia som fanns mellan de olika grupperna.

Sammanlagt genomfördes fem intervjuer som sedan har gjorts om till filmer. De presenteras bland annat i den digitala utställningen. Från filmerna har också korta versioner tagits fram för att användas i sociala medier, på konferenser och i sammanhang där MFD vill uppmärksamma utställningen.

Vandringsutställningen Inlåst och utanför

Utställningen Inlåst och utanför blandar historiska fakta, personliga berättelser, filmer och interaktiva moment. Utställningen syftar till att öka kunskapen om de samhällsstrukturer, ideologier och politiska beslut som ledde till institutionsvård. Den ska också öka kunskapen och förståelsen för hur det var att leva på en institution. Dessutom ska utställningen väcka reflektioner och skapa samtal kring dagens samhälle, om normer och värderingar samt risken att hamna utanför om man betraktas som annorlunda.

Utställningen består av sex olika stationer med följande teman:

1. Tidslinje
2. Det goda samhället, men inte för alla
3. Livet bakom låsta dörrar
4. Verkliga berättelser och citat
5. Vägen mot ett liv som andra
6. Reflektioner.

På respektive ort där utställningen visas kommer utställningen att kompletteras med en lokal del som beskriver institutionsvård som funnits i närområdet.

Målgruppen

Vandringsutställningen riktar sig främst till unga vuxna men tilltalar både yngre och äldre målgrupper.

Unga vuxna i åldrarna 18 till 25 är huvudmålgruppen för utställningen då personer i den åldern generellt är aktiva i sin omgivning och kan sprida information vidare till exempelvis familj, vänner eller arbetskamrater. Ett antagande har också varit att om utställningen har ett enkelt, tydligt tilltal och har inslag av interaktivitet som passar unga vuxna så kommer den att uppskattas av både yngre och äldre målgrupper. Ett ytterligare skäl till att MFD har valt denna målgrupp är att de befinner sig i en formativ period i livet och kan därför påverka samhällsutvecklingen mot ökad delaktighet.

Tillgänglighet

Tillgänglighet har varit en viktig del i framtagandet av utställningen och den är utformad för att ta hänsyn till olika besökares behov och förutsättningar.

Nedan följer de faktorer som rör tillgänglighetsarbetet i utställningen:

- Texterna i utställningen använder klarspråk.
- Texterna använder ett typsnitt som är enkelt att tyda och har en tydlig kontrast mot bakgrunden.
- Utställningen använder ett enkelt grafiskt uttryck med tydliga kontraster.
- Utställningens olika stationer har inbyggd belysning och ljussättning som framhäver innehållet.
- Utställningens olika stationer är placerade på ett sätt som underlättar för rullstolar och barnvagnar att komma fram och vända runt.
- Alla ljud- och videoklipp i utställningen använder textning och teckenspråkstolkning.
- Det finns en digital guide med syntolkning av utställningen.
- Markeringar på golvet underlättar navigering för personer med nedsatt syn.

Turnén för utställningen

Den 28 maj 2024 invigdes vandringsutställningen Inlåst och utanför på Östergötlands museum i Linköping. I september påbörjades den fortsatta vandringen genom Sverige. Utställningen är bokad under hela år 2025. Nedan redovisas den aktuella turnéplanen:

- Linköping, Östergötlands museum: maj–september 2024
- Stockholm, Regeringskansliet: september–oktober 2024
- Stockholm, Sveriges Kommuner och Regioner: oktober–november 2024
- Västerås, Vårdmuseet: januari 2024–mars 2025
- Vadstena, Klostermuseet: mars–maj 2025
- Gustavsberg, Kulturhuset: juni–augusti
- Tierp, Kulturhuset Möbeln: augusti–oktober 2025
- Skövde, Stadsmuseet: oktober–december 2025.

Programverksamhet i anslutning till utställningen

Programverksamheten är en central del av uppdraget och består av föreläsningar, seminarier eller andra aktiviteter som sker med utgångspunkt i och i nära anslutning till vandringsutställningen. Programverksamheten kommer att genomföras på varje ort där utställningen visas och har påbörjats under 2024.

MFD ansvarar för och planerar programverksamheten och i vissa fall genomförs den tillsammans med de aktörer som visar utställningen. Beroende på tema medverkar föreläsare med olika profiler. En viktig del av programverksamheten är att knyta an utställningen till den lokala kontexten. Detta ska ske genom att synliggöra institutioner som har funnits på den ort där utställningen visas och samtidigt lyfta röster från personer med anknytning till den berörda institutionen. Det kan vara personer som har bott där, varit anhöriga eller som har arbetat på

institutionen. På detta sätt vill MFD skapa ett lokalt intresse för utställningen och för de frågor utställningen belyser.

Målgrupperna för programverksamheten är yrkesverksamma och beslutsfattare inom LSS, socialtjänst och daglig verksamhet samt lokalpolitiker, personer med intellektuell funktionsnedsättning och funktionshindersorganisationer.

Målet med programverksamheten är att den ska leda till:

- Ökad kunskap om det historiska perspektivet och kopplingen till nutiden om de samhällsstrukturer, ideologier och politiska beslut som möjliggjorde institutionsvården.
- Ökad medvetenheten om hur människosyn, värderingar och samhällets normer ger konsekvenser för enskilda personer.
- Skapa reflektion och diskussion som kan leda till ett agerande och handling för delaktighet och allas lika värde i berörda verksamheter.
- Öka kännedomen bland professioner om olika verktyg för att navigera i etiska dilemman i sitt yrke.
- Möjliggöra diskussion och reflektion utifrån lokal historia med koppling till nutidens förutsättningar och utmaningar.
- Möjliggöra diskussion och reflektion för personer med intellektuella funktionsnedsättningar om den historiska utvecklingen och om hur deras vardag ser ut idag.

Programverksamhet 2024

Linköping, Östergötlands Museum, augusti 2024

Den 29 augusti 2024 genomfördes Seminariet ”Kontinuitet och förändring - om dåtiden, nutiden och framtiden för LSS, mänskliga rättigheter och synen på personer med funktionsnedsättning”. Seminariet bestod av tre föreläsningar med efterföljande gruppdiskussioner.

Målgruppen för seminariet var personal och chefer inom LSS, daglig verksamhet och socialtjänst. Medverkade gjorde forskarna Kristina Engwall, Nicklas Altermark och Matilda Svensson. Sammanlagt deltog 50 personer på seminariet. I utvärderingen som gjordes tyckte en majoritet av deltagarna att föreläsningarna i hög grad var relevanta för dem i sin yrkesroll och de flesta tyckte att de till viss del hade fått ny kunskap eller idéer som de kunde använda i sitt yrke.

I september besöktes utställningen av personer med intellektuella funktionsnedsättningar från två LSS-boenden. De fick en specialvisning av utställningen av en av guiderna på Östergötlands museum. Efter utställningen gavs tid för reflektion och diskussion om hur deras vardag ser ut idag.

Stockholm, Socialdepartementet, september 2024

Den 24 september 2024 presenterades utställningen och dess syfte i samband med ett av Funktionshindersonsdelegationens möte på Socialdepartementet.

Presentationen ledde till intressanta diskussioner där några av deltagarna delade med sig av egna erfarenheter av institutionsvård.

Dagen efter, den 25 september, visades utställningen av en guide från Östergötlands museum. Inbjudna till visningen var alla statstjänstemän på Socialdepartementet samt andra särskilt berörda på andra departement. Sammanlagt kom ett 30-tal personer.

Stockholm, Sveriges Kommuner och Regioner – SKR, november 2024

Den 30 oktober 2024 besökte MFD avdelningen för Socialtjänst, Utbildning och Arbetsmarknad på SKR för att presentera uppdraget och utställningen. Därefter genomfördes en visning av utställningen för avdelningens personal.

Ett par veckor senare, den 14 november, presenterade MFD utställningen för politiker. Det blev samtal kring utställningen och dess syfte och några av politikerna visade också intresse för att visa utställningen på deras hemort.

Programverksamhet 2025 och framåt

Västerås, Vårdmuséet, januari – mars 2025

Den 7 januari 2025 invigdes utställningen i Västerås av landshövdingen Johan Stärte. På plats fanns också ledande politiker, tjänstemän och representanter från lokala funktionshindersonsorganisationer.

Den 22 januari genomfördes ett seminarium för att uppmärksamma utställningen och dess koppling till funktionshindersonspolitiken. Seminariet riktade sig till regionpolitiker och andra beslutsfattare, funktionshindersonsorganisationer och allmänheten i Västerås. Medverkade gjorde representanter från MFD och Clara Mäkitalo föreläste om mentalsjukhusens historia ”Från institution till individ”. Sammanlagt deltog över 150 personer och intresset för frågorna var stor.

Den 20 februari genomförs det planerade seminariet på temat ”Kontinuitet och förändring – synen på personer med funktionsnedsättning genom tiden”. Det riktar sig bland annat till chefer och personal inom LSS, daglig verksamhet och socialtjänst. Medverkar på seminariet gör forskarna Kristina Engwall och Nicklas Altermark, som håller i gruppdiskussioner kring temat.

Den 20 februari genomförs också en särskild guidad tur i utställningen för personer med intellektuella funktionsnedsättningar. Efter visningen genomförs samtal om utställningen och hur vardagen och levnadsvillkoren ser ut idag.

Digital utställning

Den fysiska utställningen kompletterades med en digital utställning som till att börja med speglade den fysiska utställningen. Under andra delen av uppdraget beslutade MFD att inkludera fler grupper och därmed beslutades också att den digitala utställningen skulle byggas ut.

Från att ha utställningen haft ett särskilt fokus på personer med intellektuell funktionsnedsättning, finns idag också kunskap som synliggör historien för personer med hörselnedsättning/döva, personer med synnedsättning/blinda, personer med rörelsenedsättning och dövblinda personer. Utställningen går att ta del av på myndighetens webbplats: www.mfd.se

I den digitala utställningen finns också fördjupande material för särskilt utpekade målgrupper. Detta består av:

- Material riktat till politiker, beslutsfattare och personer som vill lära sig mer om historien. Det består av en föreläsning om institutionsvård i Sverige och sammanfattningar av de kunskapssammanställningar som ligger till grund för den digitala utställningen.
- Material riktat till stödpersonal (exempelvis inom LSS, daglig verksamhet och socialtjänst). Den består av tre inspirationsföreläsningar med forskare, diskussionsfrågor och tips på material för fördjupning.
- Material riktat till pedagoger, inför besök på den fysiska eller digitala utställningen. Den består av två lärarhandledningar, en för elever i årskurs 7–9 och en för elever på gymnasiet.
- Kunskap om utställningens ämne på lättläst. Den består av två korta rapporter på lättläst svenska.

Målgrupper

Den digitala utställningen riktar sig till alla uppdragets utpekade målgrupper. Fördjupningsdelen riktar sig huvudsakligen till personer som, i sin yrkesroll eller person, kan driva en förflyttning för ökad jämlikhet och delaktighet i samhället. Dessa är exempelvis:

- unga vuxna,
- professionella inom exempelvis LSS och socialtjänsten,
- beslutsfattare och politiker samt
- lärare på högstadiet och gymnasiet.

Pedagogiskt material

På uppdrag av MFD har Östergötlands Museum tagit fram ett pedagogiskt material som riktar sig till pedagoger inom grund- och gymnasieskolan och utgår från läroplanen. Syftet med materialet är att vara ett stöd för pedagoger inför och

under besöket av utställningen. Materialet består av en kort faktabaserad del och en interaktiv del som syftar till att väcka diskussioner med och mellan eleverna. Materialet ger också konkreta förslag på hur pedagoger kan arbeta med sin klass inför, under och efter utställningsbesöket, oavsett om de besöker den fysiskt eller digitalt. Materialet består av två olika delar: den ena delen är anpassad till elever på årskurs 7–9 och den andra delen är anpassad till gymnasieelever. Det pedagogiska materialet finns att ladda ner på landningssidan för den digitala utställningen.

Spridningsinsatser

För att nå ut till våra tilltänkta målgrupper har MFD spridit information om utställningen i både våra egna och i andras digitala kanaler.

En stor del av insatserna har genomförts i myndighetens egna digitala kanaler: MFD:s webbplats, sociala medier och nyhetsbrev. Kommunikationen har omfattat både organiska inlägg och betald annonsering.

MFD är angelägna om att de aktörer som visar den fysiska utställningen hos sig också kommunicerar och sprider information om utställningen. För att underlätta detta har MFD tagit fram ett kommunikationspaket som varje aktör får utskickat. Paketet bidrar också till en professionell och sammanhållen kommunikation om utställningen.

Deltagande i konferenser

För att öka kännedomen och skapa intresse för utställningarna och den kunskap som förmedlas där, valde MFD att delta på ett antal större konferenser under 2024. Valet av konferensen skedde utifrån vilka som var målgruppen för konferensen. De övergripande målen med deltagandet var att sprida kunskap om hur institutionsvården har sett ut i Sverige för personer med funktionsnedsättning och vilka beslut som låg bakom skapandet av institutionerna. Ett annat mål har varit att väcka reflektion om dagens samhälle och människosyn och skapa diskussion om hur vi tillsammans kan arbeta för ett samhälle där alla får plats och är lika mycket värda. Utöver det syftade deltagandet till att skapa intresse till att visa den fysiska utställningen på sin hemort.

Syftet med MFD:s deltagandet har sett lite olika ut beroende på vilka som har varit målgrupper på de olika konferenserna. Detta beskrivs nedan under redovisningen av respektive konferens.

Almedalsveckan

I juni 2024 var MFD på Gotland under Almedalsveckan. Där hade myndigheten en monter inne på Gotlands museum. De målgrupper som vi nådde ut till var politiker, beslutsfattare och allmänheten. Målet med vårt deltagande var att öka

medvetenheten om institutionsvården i Sverige hos en bredare publik bland annat beslutsfattare och publiken.

Intradagar

Den 23–24 september 2024 deltog MFD på Intradagarna i Stockholm. Där hade myndigheten en monter med fokus på utställningen och presenterade uppdraget och utställningen som en programpunkt under dagarna. Målgrupper som vi nådde ut till var professionella inom exempelvis LSS och socialtjänsten samt beslutsfattare och politiker. Målet med deltagandet var att väcka diskussion och tillsammans reflektera över hur stödpersonal inom olika verksamheter idag kan bidra till delaktighet och självbestämmande för personer med funktionsnedsättning.

MR-dagarna

Den 14–15 november 2024 deltog MFD på MR-dagarna i Skellefteå. Där hade myndigheten en monter om utställningen. Målgrupper som nåddes var: unga vuxna, professionella inom exempelvis LSS och socialtjänsten samt beslutsfattare och politiker. Montern besöktes även av gymnasielever samt allmänheten. Sammanlagt besöktes MR-dagarna av 2 700 personer. Målet med deltagandet var nå ut till och öka kunskapen hos en bredare målgrupp som till exempel lärare och elever.

Konferensen Människovärde och delaktighet

Den 3 december, organiserade MFD och Marie Cederschiöld högskola en gemensam konferens. Syftet var att presentera och diskutera aktuell forskning på temat individuella stöd och delaktighet.

Under konferensen presenterades utställningen av MFD:s generaldirektör. I en bemannad monter fanns det också möjlighet att ta del av den digitala utställningen samt få information om innehåll och turnéplan för den fysiska utställningen.

På konferensen deltog 150 personer på plats och 250 digitalt. Majoriteten av deltagarna kom från olika kommuner och arbetade inom någon av de verksamheter som möter personer med funktionsnedsättning. Målet med deltagandet var att väcka diskussion och tillsammans reflektera över hur stödpersonal inom olika verksamheter idag kan bidra till delaktighet och självbestämmande för personer med funktionsnedsättning.

Vad händer nu och framåt?

Under detta uppdrag har MFD, i nära samarbete med flera aktörer, byggt upp en vandringsutställning och en digital utställning som ska finnas kvar många år framåt. Spridningen av dessa två utställningar har börjat och kommer att intensifieras under 2025, då den fysiska utställningen är bokad hela året och den digitala nylanseras. Utställningarna har hittills fått ett övervägande positivt mottagande.

Under spridningen av utställningen, som bland annat skett på större konferenser, har många viktiga diskussioner skett med deltagare på plats. Många av deltagarna har delat med sig av sina erfarenheter från att ha bott i närheten av en institution, arbetat på en institution eller själva bott där. Överallt har frågan väckt intresse, engagemang, eftertanke och funderingar kring hur detta kunde ske och hur det ser ut idag.

Kunskapspridningen pågår fortfarande och det är för tidigt att säga i vilken grad MFD har ökat kunskapen hos sina utpekade målgrupper. Det som redan nu kan konstateras är att utställningen har uppskattats och varit välbesökt på de platser den hittills visats på. Den programverksamhet som har genomförts har fått positiv respons från målgruppen. De långsiktiga effekterna av utställningarna och programverksamheten, i form av ökad kunskap och förändrat beteende, är alltför tidiga att mäta. Framåt kommer MFD att kunna följa upp de olika insatserna genom riktade enkäter och olika former av besöksstatistik.

Några av de indikatorer som kommer att användas i denna uppföljning är antalet besökare på den fysiska och digitala utställningen, antal besök och nedladdningar av fördjupningsmaterial samt andel deltagare som anser sig ha nytta av programverksamhetens innehåll i sitt yrke.

Under 2025 avser MFD att fortsätta med olika spridningsinsatser inom uppdraget för att bland annat öka kännedomen om utställningen, väcka diskussioner och för att nå ut med den kunskap som har samlats in. Spridning av information om vandringsutställningen kommer att ske i dialog med de aktörer som visar utställningen under året. För att nå ut lokalt kommer bland annat lokala funktionshinderorganisationer att involveras och lokalpress att kontaktas.

Utöver det kommer MFD att involvera personer som har bott eller arbetat på en institution på den ort där utställningen visas. På detta sätt vill MFD skapa ett lokalt intresse för utställningen och för de frågor utställningen belyser. Vid sidan

av detta kommer MFD att planera och genomföra aktiviteter för att öka kännedomen om:

- Den digitala utställningen, genom exempelvis en kampanj i sociala medier.
- Pedagogiska materialet, genom exempelvis annonsering i SO- rummet och i olika branschtidningar.
- Det fördjupade materialet med kunskap och reflektionsfrågor för professionella inom LSS och socialtjänst, genom nyheter eller annonsering i branschtidningar, deltagande i konferenser eller seminarier.

MFD kommer också framåt att genomföra seminarier där historien om institutionsvård knyts ihop med dagens villkor för personer med funktionsnedsättning i syfte att synliggöra de utmaningar som fortfarande finns kvar idag.

Sammanfattningsvis kan konstateras att detta uppdrag har gett MFD mycket ny kunskap och många nya erfarenheter. MFD har vänt sig mot nya målgrupper, samarbetat med nya aktörer och använt ett helt nytt format för att nå ut med kunskap. Att skapa en fysisk utställning har öppnat upp möjligheter för lokal förankring och engagemang, en forskarledd programverksamhet samt andra aktiviteter. Att skapa en digital utställning har gett möjligheter för att denna värdefulla kunskap om historien ska kunna spridas brett samt leva kvar lång tid framöver.